

Viure i morir a Berga al segle XV

Aportacions de Josep Busquets a la història de Berga

Aquest article vol ser un homenatge al Josep Busquets historiador amb qui vam compartir hores de recerca a l'Arxiu de la Parròquia de santa Eulàlia de Berga i a l'Arxiu Comarcal del Berguedà.

Dedicació, rigor, amor a la història, generositat serien alguns dels molts qualificatius que podríem atorgar-li en aquesta faceta de la seva vida.

Fruit de la seva recerca i de moltes hores d'estudi i treball són les transcripcions de diversos manuals de notaris de l'Arxiu de la Parròquia de Berga que a la seva mort han quedat inèdites.

En aquest article utilitzo la documentació treballada pel Josep i, en el seu nom, dono a conèixer algunes de les notícies que ell va localitzar i que ens permetran conèixer una mica més la Berga de finals del segle XV i de mitjan del XVI.

Fins a sempre, Josep!

El 28 de desembre de l'any 1487, l'abadessa del monestir de Santa Maria de Montbenet, Francina d'Oluja dona permís a Caterina Gual, monja del seu monestir, perquè se n'absenti durant tres mesos. Aquest permís li concedeix a instàncies de l'abat de Poblet del qual havia rebut una carta amb la mencionada petició el prop passat 20 d'octubre. Durant aquest tres mesos la monja Caterina Gual tindrà llibertat per viatjar per tot el principat de Catalunya i fer, sempre d'una manera honesta, el que li sembli, entre altres visitar parents i amics. L'abadessa només li imposa una condició: que sempre vesteixi l'hàbit i el vel acostumats. Si en el seu periple la monja Caterina Gual troba un altre monestir que li és més plaent que el de Berga, l'abadessa berguedana li demani que torni a Berga amb un document que acrediti la seva admissió en aquest nou monestir. Tot sembla indicar que la monja Caterina Gual no encaixava bé al monestir

de Santa Maria de Montbenet de Berga i se li concedeix permís per canviar d'aires!¹

A finals del segle XV la vida a Berga havia de ser difícil. La guerra i les epidèmies havien esborrat la brillantor de la qual la vila havia gaudit durant part del segle XIV quan era un important centre de manufactura tèxtil.

Així ho constatem en un document datat l'any 1493. Els consellers de l'any, Pere Andreu Sorribes, Esperandeu de Coromines, Antoni Teixidor i Pau Clari acorden que el fuster berguedà Pere Palau i la seva família no paguin cap impost. Les raons són molt clares: la família Palau no pot viure; està en la més absoluta misèria però Berga també. Els consellers ens descriuen una vila despoblada, fins arribar gairebé a l'extermini, ruïnosa i sense possibilitat de fer-hi cap negoci, només sobreviure-hi pobrament. Ells mateixos consideren que és més favorable deixar de cobrar impostos a una família que no

pas que aquesta abandoni la vila i és per aquest motiu que el dia 5 d'abril de 1493 enfranqueixen el fuster Pere Palau a canvi que treballi un dia a l'any a l'església de Santa Eulàlia².

Aquest és només un exemple de les moltes persones i famílies que els consellers enfranquiran a canvi de residir a Berga. Així podem parlar del baster Joan Guilló de Llinars³, el teixidor de llana Joan Xicart⁴, el traginer gascó Arnau o el pagès Pere Serradell⁵, entre molts altres.

L'inventari dels béns de Marquesa, vídua d'Antoni Closa, fet el 21 de maig de 1493⁶, ens permet conèixer com era una casa de pagès berguedana de finals del segle XV. La casa en qüestió era el mas la Closa de la parròquia de Sant Pere

de Madrona. El mas de la Closa tenia vinyes i terres on s'hi conreava forment, ordi, civada i civada blanca. També hi havia animals: un bou, un ase, una truja, vint-i-quatre ovelles, vint anyells, dues cabres, un capó, sis gallines i sis pollets. A l'entrada de la casa hi havien les eines: una aixada, una destral, un bast, una sàrria, un jou de bous, dues relles i una llàntia. Al celler s'hi trobaven recipients per guardar vi, un vaixell⁷ i dues bótes, i un colador. El mas la Closa només disposava d'una cambra i de la cuina. A la cambra hi havia una colga⁸, un parell de llençols, mitja flassada, un arquibanc⁹ i uns aigüers, possiblement alguna mena de cossi per contenir aigua o bé un orinal. El mobiliari de la cuina era més aviat escàs: es reduïa a un banc escó i tres arquibancs. Per cuinar, guardar o servir el menjar hi havia uns clemàstecs¹⁰, unes lleves¹¹, una pastera, una llossa, una paella, tres olles de terra, una perola d'aram, una olla de coure sense vores, una gibrella de terra, uns alambins, una rasora¹² i dos càntrirs de terra. De menjar s'hi guardava tres quarteres de cansalada i un sagí. Altres elements que hi havia a la cuina i que denoten un ordre molt diferent al que tenim ara són: una braçola de llaurar, una canastra de tenir llana, dos rasclers de sedàs, quatre falçs de segar, dues podadores, un parell de cordes dolentes, unes tovallons, un parell de llençols i 2 tovallones.

El 6 de juny de 1502, Saldoni Dardalló, hereu per matrimoni dels béns del difunt Maties Fornells fa inventari dels béns d'aquest¹³. L'herència és una

Monja beneta, una peça gòtica donada per la família Felipó al Museu Comarcal de Berga.

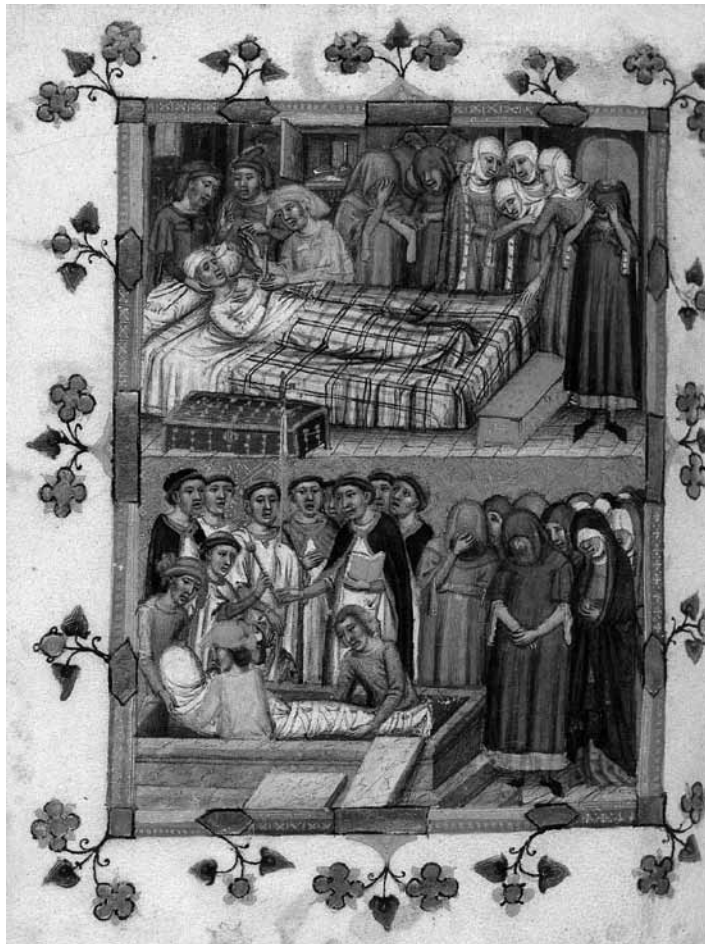

casa, situada al carrer Major, coneguda com d'en Fornells. A l'entrada hi havia: una llança, una perola petita d'aram, quatre eixartells, una aixada i una cistella. Al celler: una tina, tres vaixelles bons, una bóta de 6 quarts de cabuda, dues portadores, un aixoll4, un parpal gran de ferro, una destal i una rella. Pujant al primer pis s'hi trobava la sala on hi havia: mitja espasa, tres tribes15 grosses, un martell, unes tenalles, un banc, una escarpa, una gúbia16 i dues portadores. Els objectes que hi havia a la cuina eren també ben pobres: una paella, una ferrada, dos gresols17, unes lleves, una cadena pels clemàstecs, una tasseta d'aram, un morter de pedra amb una mà de boix i dos forrols18 gastats. A la cambra on dormia el difunt Fornells hi havia: una caixa, dos cofres ferrats, una pastera, dues mitges flassades, dos llençols, tres falçs i dues colgues. A l'estable hi vivien una euga i una pollina.

Uns dels actes que més documentació notarial generaven eren les compravendes. Es compraven i venien cases, patis, camps, vinyes, animals, llana, i tota mena de coses!

El 13 d'agost de 1502, Rafael Avià, mercader de Berga, fill i hereu del també mercader del mateix nom i de la seva muller Elionor, ambdós ja difunts, ven19 al seu nebot, el mercader Pere Sabater, un molí a la riera de Metge que es troba sobre el de Joan Sorribes. El molí que compra per 17 lliures Pere Sabater està en perfectes condicions ja que compta amb el seu casal, moles, ferrament i altres arnesos i guarniments. Afronta amb l'hort de Pere Mandart i amb els molins de Joan de Sorribes i d'Antoni Boixader.

El 3 de març de 1494, els frares Gabriel Rifos, Francesc Camps, Pere Leiro i Francesc Romeu del convent de framenors de Berga, reunits en capítol sota la presidència del primer que n'era el pare guardià, confessen que deuen a mestre Antoni i a altres mestres d'obres 152,5 lliures per raó d'unes obres que s'han de fer al convent. Prometen pagar 20 lliures per la festa de Pasqua, 40 més per Sant Joan i la resta quan s'acabin les obres. Segurament

Defunció i mort representades en una miniatura gòtica francesa del s. XV (ARB)

per poder fer aquests pagaments, l'11 d'abril d'aquell mateix any es venen una casa ensorrada que tenien a Berga, al carrer de la Font, pel preu de 10 lliures i l'endemà, el 12 d'abril, per 12 lliures venen al traginer berguedà Pere Canal, una vinya situada a la parròquia de Sant Pere de Madrona i que afrontava amb la vinya de Joan Garrigós i amb el camí de Mas d'Huguets20.

La vila de Berga era regida per quatre consellers que s'escollien cada any el dimarts de la Pasqua de Resurrecció. Així, l'any 1539, aquesta data es va escaure el dia 8 d'abril i, els consellers de l'any anterior van escollir els del següent que van ser: Francesc Domènec, Miquel Coma (àlies Teixidor), Baltasar Claris i Lluís Savall. Una vegada feta l'elecció es va reunir el consell general de la vila al qual van assistir els nous consellers i 31 particulars. Allà es va comentar el proper inici de les obres de construcció d'un forn

nou i van encarregar la supervisió de les mateixes a Pere Vilaformiu, Francesc Domènec, Bernardí Bonells i Joan de Santaaulàlia. També es va prendre la decisió de crear un impost nou: fer pagar un sou per cada sester21 de blat o de forment que surti de la vila22.

Berga, com vila reial que era, tenia dret a enviar un representant a les Corts. El 24 d'abril de 1502 es va reunir el consell dels vint-i-cinc jurats al lloc habitual, la sala capitular del convent de Sant Francesc, convocats al so de trompeta per Bernat Franquí, el pregoner públic de la vila23. Hi van assistir: Francesc de Cantallops, Bartomeu Ros, Bernardí Vila, Maties Coromines, Rafel del Graner, Joan Bac, Rafel Avià, Bernardí Sala, Pere de Sorribes, Joan Brocà, Gabriel Salau, Joan Torregassa, Joan de Vilaformiu, Joan Domènec, Antoni Teixidor, Francesc Colomer, Joan Terradelles, Pere Cosart, Arnau de Bonrepòs, Antoni Olzina, Pere Canals, Bartomeu Bretons, Francesc Sorell, Pere Noguera, Pau Clari, Pere Palou, Pere Vilardaga, Bernat Vilardaga, Arnau Altarriba, Pere Joan Garreta, Joan Riera,

Francesc Puigxoriguer, Galceran Llobet, Joan Vinyes, Llorenç Graner, Joan Savall, Agustí Vila, Andreu Teixidor, Galceran Guilló, Baltasar Riu, Bernat Llanes, Joan Roqueta Vidal d'en Bac i Marc Torra. Una vegada feta la deliberació van decidir nomenar síndic, o sigui representant de la vila per als afers oficials, el mercader Maties de Coromines. Aquest mercader seria, doncs, qui assistiria a les Corts en nom de la vila de Berga.

Com a tot arreu la gent, a la Berga dels segles XV i XVI, seguia el seu cicle vital: naixia, creixia, es casava (o no!), envellia i moria.

Així, el 22 d'agost de 1497, se signen els capítols matrimonials24 entre Pere Torrent, un teixidor de llana, i Francina Vidal, ambdós de Berga. El nuvi és fill del també teixidor de llana Joan Torrent i la núvia del difunt Pere Vidal, ferrer, i d'Eulàlia, casada en segones núpcies amb Francí Colomer. Pere Torrent promet casar-se amb Francina, no prendre cap altra muller, dur a casa de la núvia uns telers preparats per teixir draps de llana i aporta al matrimoni una terra a Fontollera. La mare de la Francina, el seu germà i un seu cosí li donen per dot una casa situada davant el Pontarró, o sigui, a l'actual zona de la placeta Ciutat i carrer dels Àngels. Gabriel Vidal, germà de la núvia, li dóna per dot 16 lliures, 10 que pagarà llavors mateix i les restants 6, tres mesos després del casament. El dia de les noces, Francina vestirà una gonella25 de bruneta26 amb una gira verda. Francesc de Sorribes, Miquel d'Olivelles i Bernardí Torrelles, signen com a testimonis d'aquests acords.

Possiblement la vellesa estigui al darrera el document que signen, el dia 17 de maig de 1483, Bernat Puelles de Fumanya i Bartomeu Closa, àlies Huc, de la Vall dan. El primer dóna gratuïtament al segon tots els seus béns mobles i immobles a canvi de que Bartomeu convisqui amb ell, l'alimenti i s'ocupi del seu mas i dels seus ramats pels quals ha de procurar pastures, gossos i sal27.

En acostar-se l'hora de la mort, calia tenir-ho tot preparat i és per aquest motiu que són nombrosos els testaments que es troben entre els documents notarials.

El 23 de gener de 1496, el mer-

cader Damià Avià, malalt però amb ple coneixement, bona memòria i perfecta parla, dicta el seu testament al notari Baltasar Sorribes²⁸. Primer, nomena marmessors o executors testamentaris la seva muller Maria i el seu nebot Pere de Santacreu, als quals lliga 10 sous per pagar la seva feina. Vol ser enterrat al cementiri de Sant Joan, a la tomba de la seva família. Vol que es paguin tots els seus deutes i deixa 20 lliures per a despeses de sepultura i funeral, que inclouen la extremunció i la processó general amb tots els preveres de la vila i, també, el llegat de 10 sous a cadascuna de les tres confraries de la vila, la del Sant esperit, la de Santa Maria i la dels Sants Cristòfol i Esteve, a les quals vol ingressar com a confrare. Deixa 6 diners a cadascun dels pobres que acompanyin el seu cos a la tomba. Vol que el dia següent a la seva mort i al cap d'any se celebri misses generals per la seva ànima a l'església de Santa Eulàlia, als convents de Sant Francesc i de Santa Magdalena i al monestir de Santa Maria de Montbenet. També deixa 40 sous a la capella de Santa Maria dels Àngels del convent dels franciscans; 10 sous pels ciris que acompanyen el Cos de Crist quan va per la vila i 20 sous per a les esglésies de Sant Joan i de Santa Eulàlia.

Nomena Maria, la seva muller, usufructuària de tots els seus béns, a condició de ser casta i no tornar-se a casar i li lliga tots els seus vestits i joies i 40 lliures en efectiu. Nomena hereva a Bernardina, la filla que ha tingut el matrimoni la qual deixa sota la tutela de la seva mare i del seu nebot, Pere de Santacreu. Signen com a testimonis: el prevere Joan Ros; el sabater Joan Call; el baster Galceran Guilló; el ferrer Galceran Llobet; el calderer Francesc Vilardaga i Ramon Pla de Sant Llorenç de Morunys.

El 26 de novembre de 1499 Caterina, vídua del mercader Pere Canals de Berga, trobant-se malalta dicta el seu testament²⁹. Vol que es paguin els deutes i elegeix per marmessors a Joan Xicart, Jaume Bretons i Pere Teixidor perquè facin complir les seves disposicions. Vol ser enterrada al cementiri de Santa Eulàlia, en el túmul on reposa el

Reproducció d'un fragment de retaule gòtic. (ARB)

seu fill. Deixa 5 lliures perquè el dia de la sepultura es comenci un trentenari misses de Sant Amador que sigui celebrat pels preveres que acompanyaran el seu cos a la sepultura; deixa a la lluminària del Cos de Crist quan va per la vila tres ciris de dues lliures cada un, els quals guardarà en Pere Lespes a casa seva, amb qui han convingut que ell o una filla seva els portin o els facin portar per altres persones seguint el Cos de Crist. El que quedi de les 5 lliures s'ha de distribuir a criteri dels marmessors.

Deixa a la seva filla Caterina, el mongil³⁰ fosc i la gonella de color de noguer; deixa a la filla Eulàlia el mongil burell³¹ i el perdomàs³² burell; deixa a la filla Aldonça la gonella violada i el mantell; deixa a la seva néta Francineta la grandalla³³ d'or. Nomena hereu universal de tots els seus béns mobles i immobles al seu nét Janot Verneda i, si ell no arribés a l'edat perfecta, l'herència passa a la Francineta, la seva germana i, si aquesta tampoc arribés a l'edat perfecta, l'herència s'ha de dividir entre les filles a parts iguals, i als seus fills.

Vol que dels seus béns es doti a Francineta, la seva néta, segons les possibilitats de l'herència a coneguda de dos amics de cada part. Deixa a cada un dels marmessors pels seus treballs 6 diners. Són testimonis del testament Maties Noguers i Tomàs Ros, ambdós preveres, i Francesc Romeu, Damià Avià, Francesc de Cantallops, Pere Lespes i Joan Xicart.

Notes

- (1) Arxiu de la Parròquia de santa Eulàlia de Berga (en endavant APBerga). Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, manual 1, foli 46.
- (2) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 2, foli 95.
- (3) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 2, foli 123.
- (4) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 2, foli 123.
- (5) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 2, foli 97.
- (6) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 2, foli 120.
- (7) Recipient de fusta per a tenir vi. (Diccionari Català-Valencià-Balear. En endavant DCVB)
- (8) Jaç de fusta, de palla o d'altra matèria, que servia de llit. (DCVB)

- (9) Banc llarg, amb respata o sense, que té una o algunes caixes a les quals el seient serveix de tapadora. (DCVB)
- (10) Cadena d'anelles amples, que va penjada damunt la llar i que a la part inferior porta un o alguns ganxos on es penja l'ansa de la caldera o els llévets de les olles que s'han de posar a escalfar al foc. (DCVB).
- (11) Ganxos units per la part superior amb un arc o barreta de ferro, que serveixen per a posar i llevar l'olla del foc, penjant-los o despenjant-los dels clemàstecs. (DCVB).
- (12) Ralladora, instrument per a rallar pa, formatge, etc. (DCVB).
- (13) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 3, foli 77.
- (14) Espècie d'aixa, però més petita, que els fusters empren per rebaijar la fusta. (DCVB)
- (15) Barrina grossa de fuster, d'escloper, de selleter, etc. (DCVB)
- (16) Enformador de tall semicircular; l'usen els fusters, esclopers, ferrers, boters, etc. (DCVB)
- (17) Recipient de terra refractària, de metall, etc., dins el qual es posa oli i un ble per a fer llum. (DCVB)
- (18) Ferros que hi ha a la xemeneia, a banda i banda de la llar, per evitar que la llenya s'escampi. (DCVB)
- (19) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 3, foli 85.
- (20) APBerga. Notari Francesc Romeu. Caixa 16, Manual 1.
- (21) Mesura antiga d'àrids i de líquids, de molt diverses equivalències segons les comarques. (DCVB)
- (22) APBerga. Notari Joan Bretons. Caixa 7, Manual 2.
- (23) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 3, foli 65.
- (24) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 3, foli 11.
- (25) Peça de vestit que duïen homes i dones, composta de cos i faldilla més o menys llarga. (DCVB)
- (26) Roba de llana tenyida, generalment de color fosc. (DCVB)
- (27) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 1, foli 10.
- (28) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 2, foli 75.
- (29) APBerga. Notari Baltasar Sorribes. Caixa 18, Manual 3, foli 91.
- (30) Vestit llarg que portaven les monges, senyores d'edat, núvies, etc. (DCVB)
- (31) Llana negra o molt fosca de color. (DCVB)s
- (32) Vestit de dona.
- (33) Lligadura de malla de seda o d'altre teixit fi, i a vegades de fil d'or, amb què antigament portaven recollits els cabells les dones. (DCVB)